

Приватноста како основно човеково право

На секој граѓанин му се гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот - Член 25, Устав на Република Македонија

Историјата на човековите права датира уште многу одамна и развојот на истите може да се гледа од два аспекта: човекот во човечкото општество и односот меѓу човекот и државата. Во античката хиерархија на вредности државата била поставена на многу повисоко ниво од човекот, човекот претставувал само мало делче на државата. Во таквото општество нема ниту трага за човекови права, ниту, пак, заштита на ваквите права. Во 14 век, во периодот на ренесансата, периодот на развој на хуманистичката филозофија, човекот го добива централното место во општеството. Хуманистичкото мислење се занимава со достоинството на човекот и со почитувањето на неговите способности и можности. Еден од најстарите закони во кој има одредби за правата на поединецот во општеството е **Законот за мир** од 1361 година, донесен во Англија (The Justice of the Peace Act). Многу филозофски и културни творби од тоа време се посветени на позицијата на човекот во општеството, а особено на неговото достоинство и на големината на човековото битие.

Желбата за давање правна основа на човековите права и нивната заштита била исполнета со Големата француска револуција и со донесувањето на Декларацијата за човековите и граѓанските права од

1789 година. Декларацијата содржела прокламација за слободата на говорот, собирање и здружување, вероисповед, право на неповредливост на сопственоста, станала правна основа на граѓанскиот општествен систем и била во основата на Уставот од 1791 година.

Правото на заштита на приватноста почнало да се појавува во посебни закони, на пример, било содржано во Законот за пристап кон јавните документи (1776, Шведска), Законот за забрана на објавување на личните информации од 1858 (Франција) и Законот кој забранувал објавување информации кои се однесуваат на „лични и домашни прашања“ (1889, Норвешка).

Современото сфаќање на приватноста се формира главно по Втората светска војна. Страдањето и понижувањето на поединците и на цели групи го натерале човештвото да ги промени вредностите и да го стави човечкото достоинство и заштитата на човековите права на највисокото скалило на вредности. Во текот на 1947 година, Организацијата на Обединетите нации (ООН) се занимава со мислата како да се спречи повторувањето на ужасите на Втората светска војна. Била создадена 8-члена Комисија за човекови права која ја подготвила **Универзалната декларација за човековите права**. На 10 декември 1948 година, Генералното собрание на ООН ја усвои Универзалната декларација за човековите права.

Ако треба правилно да го разбереме значењето и важноста на заштитата на личните податоци како неразделен дел од заштитата на човековите права, да се потсетиме на текстот на преамбулата на Универзалната декларација:

Имајќи предвид дека признавањето на вроденото достоинство и на еднаквите и неотуѓиви права на сите членови на човештвото се темелите на слободата, правдата и мирот во светот;

Имајќи предвид дека непочитувањето и омаловажувањето на човековите права резултираа со варварски постапки кои претставуваат навреда на човековата совест и бидејќи создавањето свет, во кој луѓето ќе ја уживаат слободата на говор и убедување и ќе бидат ослободени од стравот од војна и сиромаштија се прогласува како најголем идеал на сите луѓе, неопходно е човековите права да бидат заштитени со закон, а човекот да не биде принуден последен излез да бара во побуната против тиранијата и угнетувањето;

Водич за информатички и комуникациски технологии (ИКТ)

Третиот Водич за ИКТ на Метаморфозис е подготвен во тесна соработка со Дирекцијата за заштита на личните податоци на РМ по повод Денот на заштитата на личните податоци, 28 јануари. Наменет е за сите кои сакаат да стекнат основа за едно од основните човекови права - приватноста, врз основа на кое на граѓаните имаат контрола врз протокот на информации за нив лично или нивните семејства.

Фондацијата Метаморфозис, која е и членка на асоцијацијата ЕДРИ - Европски дигитални права, смета дека подигањето на јавната свест за приватноста е особено важно и од аспект на понатамошна демократизација на нашето општество, а и од аспект на промоција на правилна примена на новите технологии.

Сите изданија на Водичот се достапни на македонски и албански јазик, во електронска форма на веб-сајтот на Метаморфозис (www.metamorphosis.org.mk). За печатени верзии пишете на info@metamorphosis.org.mk.

Имајќи предвид дека е суштествено да се унапредува развојот на пријателските односи меѓу народите; Имајќи предвид дека народите на Обединетите нации со Повелбата ја потврдија нивната верба во основните човекови права, во достоинството и во вредноста на човековата личност и во еднаквите права на мажите и жените и се одлучија да го потпомагаат општествениот напредок и подобри животни стандарди во услови на поголема слобода;

Имајќи предвид дека земјите-членки се обврзаа да го издигнуваат универзалното почитување и следење на човековите права и слободи во соработка со Обединетите нации;

Имајќи предвид дека општото разбирање на овие права и слободи е од најголемо значење за целосно спроведување на нивната заложба; Но во споредба со другите правни документи

Генералното собрание ја прогласува оваа Универзална декларација на човековите права како општ стандард, кој треба да го достигнат сите луѓе и нации и за таа цел секој поединец и секој орган на општеството секогаш, имајќи ја на ум оваа Декларација, ќе се стремат преку подучување и образование да го промовираат почитувањето на овие права и слободи и преку прогресивни национални и меѓународни мерки ќе обезбедуваат нивно општо и ефикасно признавање и почитување и меѓу народите на земјите-членки и меѓу народите на териториите под нивна јурисдикција.

Универзална декларација за човековите права

Универзалната декларација за човековите права (Universal Declaration of Human Rights) е првиот универзален правен документ со светско значење кој се занимава исклучиво со човековите права и слободи. Оваа декларација не е правно обврзувачка. Декларацијата содржи 30 члена, во кои се содржани политички, граѓански, социјални, културни и други права и обврски на државите и на поединците за почитување на истите.

Правото на заштитата на приватноста е содржано во член 12 од Универзалната декларација:

Никој нема да биде изложен на произволно вмешување во неговиот приватен и семеен живот, домот или преписката, ниту, пак, на напади врз неговата чест и углед. Секој има право на правна заштита од таквото вмешување или напади.

На тој начин, за првпат во модерната историја е декларирano почитувањето на приватниот и семејниот живот, домот и преписката како основно човеково право. Универзалната декларација за човековите права на таков начин има темелно значење за градењето правни рамки во областа на човековите права и слободи, како и за создавањето на правните норми за заштита на личните податоци.

Еден од главните придонеси на Универзалната декларација за човековите права е дека со нејзиното донесување на човековите права почнува да се гледа како на едно од најбитните богатства на човековото суштество во периодот по војната. Нејзините принципи постепено стануваат дел од уставите на многу држави во светот. Остварувањето на човековите права во општеството доведува до промени во општествениот систем и режим во многу држави. Така, на пример, Декларацијата има придонес за укинување на колониите, за паѓањето на многу диктатури, вклучувајќи го и паѓањето на комунизмот, за борбата против расизмот, ксенофобијата и за другите форми на човечката нетолеранција. Декларацијата била инспирација за создавањето на многу национални и меѓународни правни норми во областа на човековите права.

Иако модерното време носи нови проблеми и конфликти меѓу државите кои водат до кршење на човековите права, Декларацијата не губи од своето значење во глобалното општество. Универзалната декларација за човековите права била инспирација и при создавањето на Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи.

Личните податоци - клуч кон приватноста

Правото на заштита на личните податоци претставува едно од основните човекови слободи и права, гарантирано со Европската конвенција за човекови права од 1951 и Конвенцијата за основни права на Европската Унија, од 2000 година, како и со Уставот на Република Македонија.

Примери за лични податоци се името и презимето на определено лице, местото на раѓање, датумот на раѓање, телефонскиот број, семејниот статус, сметката во банка, бројот на кредитната картичка. Личните податоци се клуч на приватноста на лицето.

Во различни ситуации исти податоци за едно лице може да се сметаат или да не сметаат за лични податоци, во зависност од тоа дали во дадената ситуација врз основа на тие податоци едно лице може да се идентификува или не. На пример, адресата со точниот број на станот на едно лице, за кое соседите знаат дека живее само едно лице е личен податок затоа што преку неа точно се определува за кое лице станува збор кога информацијата е доставена до жителите на една мала улица.

Треба да бидеме свесни дека со секојдневното пополнување разни формулари ја откриваме својата приватност. Така, на пример, во барања за добивање кредит, за осигурување, во апликациите за работа, за купување со попусти во некој супермаркет во голема мера оставаме детали за себе.

Сите лични податоци не уживаат еднаков степен на заштита. Постојат чувствителни лични податоци кои се посебно заштитени. Личните податоци што го откриваат расното и етничкото потекло, политичкото уверување, верското уверување, здравствената состојба или сексуалниот живот се посебна категорија лични податоци. Во однос на овие податоци постои забрана за нивна обработка, освен во исклучителни случаи, определени со закон.

Европска конвенција за заштита на човековите права и основни слободи

Во 1949 година (во Лондон, на 5 мај) е основан Советот на Европа кој во својот статут вметнува одредби за човековите права, кои ги определува како:

„длабока приврзаност кон духовните и морални вредности кои се заедничко наследство на народите и кои се првичен извор за принципите на слободата на поединецот, политичките слободи и правната држава, кои претставуваат темели на секоја вистинска демократија“

Под силното влијание на Универзалната декларација на човековите права Советот на Европа во 1950 година (на 4 ноември во Рим) донесува Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). Конвенцијата е прв и основен документ на Советот на Европа за заштита на човековите права и слободи.

Заштитата на приватноста е декларирана во член 8 на оваа Конвенција:

(1) Секој човек има право на почитување на неговиот приватен и семеен живот, домот и преписката.

(2) Јавната власт не смее да се меша во остварувањето на ова право, освен ако тоа мешање е предвидено со закон и ако претставува мерка која е во интерес на државната и јавната безбедност, економската благосостојба на земјата, заштитата на здравјето и моралот или заштитата на правата и слободите на другите во едно демократско општество.

Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи била усвоена од Советот на Европа на 4 ноември 1950 година во Рим. Таа се надоврзува и е под силно влијание на Универзалната декларација за човековите права, чии основни цели биле главно да се обезбеди општо и ефикасно признавање и почитување на човековите права, опишани во неа. Советот на Европа ја усвоил Конвенцијата, со цел да се постигне поголемо единство меѓу европските држави, како и со цел човековите права и слободи, опишани во

Универзалната декларација, да бидат вклучени во уставните принципи на државите-членки, со што ќе придонесат за развојот на демократијата во Европа по војната. Европската конвенција за човековите права станала прв и основен документ на Советот на Европа во областа на заштитата на човековите права и слободи. Конвенцијата стапи во сила на 18 мај 1953 година, а е потпишана и ратификувана од сите 46 држави-членки на Советот на Европа. Република Македонија ја ратификува оваа Конвенција на 10 април 1997 година.

Конвенција за заштита на лицата во однос на автоматска обработка на личните податоци (Конвенција бр. 108)

Во поглед на заштитата на личните податоци на национално ниво, некои држави ја насочиле својата легислативна активност само кон компјутерски обработените податоци, други, пак, овој проблем го сфаќаат во поширок контекст за обработка на личните податоци со какви било технички средства.

Меѓународното искуство постепено покажува дека заштитата на личните податоци не може да се обезбедува само на национално ниво. Порастот на количеството на пренесуваните лични податоци меѓу државите, основањето меѓународни бази, сè поголемото движење на луѓето без оглед на државните граници, порастот на меѓународната соработка во областа на науката и истражувањето создаваат потреба за меѓународна координација во врска со заштитата на личните податоци.

Потребно е да се усогласат принципите за заштитата на личните податоци и изедначено да се дефинираат ризиците во врска со нивното слободно пренесување. Од ваквите потреби тргнува и Организацијата за економска соработка и развој (OECD), која веќе во 1969 година има изработена студија за пренесувањето на податоците преку државните граници за потребите на јавниот сектор, за што е издаден и **Водич за заштита на приватноста и за пренесувањето на личните податоци преку државни граници** (Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data). Во текот на подготовка на овој документ, OECD соработувала со

Закани по приватноста и злоупотреби на личните податоци

Можните закани за приватноста преку злоупотреба на личните податоци се ограничени само со имагинацијата на оној што сака да го стори тоа. Во услови на брз развој на информатичката технологија, можноста од злоупотреба на личните податоци на граѓаните станува и поголема и посериозна.

Законот ја штити приватноста на граѓаните, но законот е само првиот чекор кон оваа заштита. Следниот чекор е неговата примена како од страна на Дирекцијата, така и од страна на сите релевантни фактори, при што најважно останува граѓаните да бидат запознати со ова свое право и да знаат како истото да го остварат.

Какви било лични податоци за здравствената состојба на едно лице, кои се споделени надвор од законските одредби, можат да му нанесат сериозна морална, па и материјална штета на засегнатото лице. Незаштитените лични податоци за банкарските детали можат да бидат основа за сериозно нарушување на неговата приватноста и имот.

Или примерите со крадење на идентитетот: Кривичните дела кои се извршуваат под туѓ идентитет се сметаат за особено опасни во последно време, посебно во САД. Доколку некое лице може да собере бројни податоци за Вас, кои се чуваат во различни бази на податоци и доколку успее да ги обедини истите, тоа лице може целосно да го конструира Вашиот идентитет и да стори кривично дело, особено преку интернет, како Вие тоа да сте го направиле тоа. Ова не е лесно да се направи, ниту, пак, многу често, но колку повеќе информации има за едно лице во различни бази на податоци, толку веројатноста е поголема.

Законска рамка за заштита на личните податоци во Република Македонија

Клучен законски текст во областа на заштитата на личните податоци во Република Македонија е Законот за заштита на личните податоци кој е донесен во јануари 2005.

Главна цел на Законот е заштита на приватноста на поединците при обработката на личните податоци. Законот ги штити граѓаните од нелегалното собирање и обработување на личните податоци. Важна карактеристика на овој Закон, е тоа што тој создава само права за граѓаните, а обврски за државните органи и сите други водители на збирки на лични податоци.

Законската рамка за заштита на личните податоци ја сочинуваат и европската Конвенција за човекови права и Конвенцијата за заштита на физичките лица која се однесува на автоматската обработка на личните податоци на Советот на Европа бр.108/81 кои Македонија ги има ратификувано и кои претставуваат два правни документа за заштита на приватноста на граѓаните и на секоја индивидуа.

Советот на Европа, кој тогаш веќе имал изработен предлог за **Конвенција за приватноста** (Convention of Privacy). Во овој документ за првпат се дефинирани поимите кои подоцна се користат во сите други правни норми.

Дефиниран е поимот „контролор“ како субјект кој по закон мора да носи основна одговорност за активностите во врска со обработката на личните податоци. Исто така дефинирани се поимите „субјект на податоците“, „лични податоци“, пренесување преку граница и други. Од 1980 година овие поими почнаа општо да се користат не само во правните прописи на државите-членки на OECD, туку и во Меѓународното право.

Во 70-тите и 80-тите години на минатиот век дојде до значаен развој на технологиите во областа на компјутерската и комуникациската техника. Советот на Европа забележа дека модерните технологии со своите можности на обработка на информации создаваат нови ризици за приватноста на субјектите. Стремежот да се избегнат ваквите ризици, беше причина Советот на Европа да разработи правно обврзувачки документ во кој би биле содржани основните принципи за обработка на личните податоци на субјектите, особено во случај на компјутерска обработка или на друга автоматска обработка. Потребата за проширување на заштитата на правата и основните слободи, на

заштитата на приватноста на субјектите во врска со развојот на современите технологии и со порастот на протоколот на автоматски обработуваните лични податоци преку државни граници е сè поголема.

Во 1968 година парламентарното Собрание на Советот на Европа побара од Советот на министрите да спроведе истражување за тоа на каков начин Конвенцијата за човековите права и националното законодавство на одделните држави-членки ја обезбедуваат заштитата на приватноста во врска со развојот на современата наука и новите технологии. Конечната анализа покажа дека националните правни норми не даваат доволна заштита на приватноста и на другите основни права на субјектите, особено со оглед на развојот на автоматските бази, нивото на техничкиот развој и можностите на обработка на податоците.

Врз основа на овие констатации, Советот на министрите донесе две резолуции за заштита на податоците во 1973-74 година. **Резолуцијата (73)22** определи принципи за **заштита на податоците во приватниот сектор** (On the protection of individuals vis-a-vis electronic data banks in the private sector), а **Резолуцијата (74)29** определи слични принципи за во **јавниот сектор** (On the protection of privacy of individuals vis-a-vis electronic data banks in the public sector). Истражувањето покажа дека со порастот на обемот на личните податоци кои се пренесуваат преку државните граници и со постојаниот пораст на образување меѓународни бази, не е доволно да се решаваат проблемите со заштитата на приватноста само со национални прописи на посебните држави, туку дека е неопходно да се усвојат меѓународни норми кои би можеле да обезбедат хармонизација и координиран пристап на државите-членки.

Донесувањето на двете резолуции ниту од далеку не ги реши сите проблеми со заштитата на приватноста при обработката на личните податоци и веќе во текот на подготовката на двата текста стана јасно дека ќе биде неопходно да се изработи и да се издаде документ кој на сеопфатен начин би ги решавал проблемите во оваа област. До истите заклучоци дојде и европската Конференција на министрите за правда во 1972 година.

Конвенцијата за заштита на лицата во однос на автоматската обработка на личните податоци, (Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, ETS 108) усвоена на 28 јануари 1981 во Стразбур, стана првата правна норма за заштита на личните податоци во Европа. Таа

Неколку информации за состојбите во поглед на заштитата на податоци во Република Македонија во моментот

Врз основа на Законот за заштита на личните податоци е формирана Дирекција за заштита на личните податоци. Дирекцијата за заштита на личните податоци е со статус на самостоен и независен државен орган. Ваквиот статус ѝ обезбедува независност во однос на органите на извршната, законодавната и на судската власт.

Дирекцијата во рамките на своите надлежности има пристап до збирките на личните податоци и врши надзор врз обработката на личните податоци; постапува по барања и претставки на граѓани, кои сметаат дека им е повредено правото на заштитата на личните податоци; води централен регистар; остварува меѓународна соработка во областа на заштита на личните податоци; дава оценка за дозволеноста на преносот на личните податоци во странство, ценејќи го фактот дали државата, во која се врши преносот на личните податоци, обезбедува соодветен степен на заштита на личните податоци.

Во Дирекцијата, од основањето (22.6.2005 година) до сега се вработени 13 лица, обезбеден е деловен простор, формирана е Комисија за постапување по барања и претставки на граѓани, заради утврдување на повреда на правото на заштита на личните податоци, се отпочна со вршење управен надзор врз збирките на лични податоци кои се водат од страна на поголем број контролори.

28 јануари - Ден на заштитата на личните податоци

Советот на Европа донесе одлука со која го прогласи 28-ми јануари за Ден на заштитата на личните податоци. Иницијативата за определување Ден на заштитата на личните податоци е на Консултативниот комитет (Т-РД), а 28 јануари е определен како датум на кој е донесена и отворена за потпис Конвенцијата за заштита на лицата во однос на автоматската обработка на личните податоци бр.108/81. Конвенцијата за заштита на лицата во однос на автоматската обработка на личните податоци бр.108/81 на Советот на Европа, Република Македонија ја ратификува на 24.3.2006 година, а Дирекцијата за заштита на личните податоци како независен надзорен орган, надлежен за заштита на личните податоци во Република Македонија стана член на Консултативниот комитет на Советот на Европа.

Организирањето на Ден на заштитата на личните податоци е една од многубројните активности на Дирекцијата на меѓународен план.

Меѓународната соработка на полето на заштитата на личните податоци претставува една од стратешките определби на Дирекцијата за заштитата на личните податоци. Воспоставена е билатерална соработка со независните државни органи за заштита на личните податоци во Р.Хрватска, Р.Словенија, а потпишан е и Меморандум за соработка со Р.Чешка.

Дирекцијата учествува во работата на меѓународни организации и институции. Во текот на изминатата година Дирекцијата стана членка на Конференцијата на европските органи за заштита на личните податоци и Конференцијата на органи за заштита на личните податоци на земјите од Централна и од Источна Европа.

е и појдовен документ за заштита на лицата во врска со автоматското, особено компјутерското, обработување на личните податоци. Одделните држави-членки на Советот на Европа го донесоа или го усогласија своето национално законодавство во оваа област со Конвенцијата.

Конвенцијата ги воведува основните дефиниции, принципи, права и обврски при обработката на лични податоци. Постепено, Конвенцијата ја ратификуваат државите-членки на Советот на Европа - до 1 јануари 2007 тоа го направија 38 држави од 46-те држави-членки, а Република Македонија ја ратификува Конвенцијата 108 на 24.3.2006 година.

Конвенцијата, исто така, е и појдовен документ за Европската комисија кога ја подготвуваше својата **Директива за заштита на поединците во врска со обработката на личните податоци и за слободниот проток на ваквите податоци**. Со оглед на тоа дека одредбите на Директивата на ЕУ не се однесуваат на обработката на личните податоци во областа на јавниот поредок, одбраната, безбедноста на државата и кривичното право, ЕУ бара хармонизација на правниот поредок со Конвенцијата 108 за обработките во овие области. Заштитата на податоците од 2-от и 3-от столб според Договорот од Мастрихт, (т.е. надворешната и безбедносната политика и правдата и внатрешните работи) мора да е во согласност со Конвенцијата.

Конвенцијата првпат го дефинира поимот **личен податок** како секоја информација што се однесува на идентификувано физичко лице или лице што може да се идентификува; или поимот **автоматска обработка** како операција на обработка на личните податоци со помош на автоматски методи. Според Конвенцијата, под обработка се подразбира запишување на податоците на електронските медиуми, извршување на логични или аритметички операции со податоците, нивната промена, бришење, пребарување или проширување.

Но, поважно од дефиницијата е да се постават услови за квалитетот на обработените лични податоци. Личните податоци мораат да бидат:

а) добиени и обработени праведно и совесно, во согласност со законите

Барањето за праведна и совесна обработка директно кореспондира со духот на Конвенцијата како норма во областа на човековите права. Личните податоци би требало да бидат праведно добиени, така што

граѓанинот би ги давал податоците директно или би бил информиран за начинот на нивното добивање од контролорот.

б) собрани за конкретни, јасни и со закон утврдени цели и не смеат да бидат користени на начин кој не е во согласност со овие цели

Барањето за определување на целта на обработката е еден од клучните принципи на заштитата на податоците. Оној што сака да собира и понатаму да обработува лични податоци за физички лица мора однапред да ја определи целта на обработката и оваа цел мора да биде позната на субјектот на податоците. Всушност, не е дозволено да се собираат и да се обработуваат личните податоци без јасна и без однапред одредена цел.

в) соодветни и да се однесуваат на целта за која биле собрани

Однапред одредената цел го ограничува обемот на личните податоци што можат да бидат собрани. Оној што ги собира личните податоци за понатамошна обработка, мора однапред да утврди дали секој од личните податоци што ги има на располагање е неопходен за исполнувањето на одредената цел. Во спротивно, личните податоци се преобемни.

г) точни и ажурни

Податоците мора да бидат ажурирани за времетраењето на обработката. Потребата за ажурирање се поврзува со одредената цел. На пример, податоците за адресите на пациентите или на осигураните лица треба да се ажурираат со цел здравствената институција или заводот за осигурување да биде сигурен дека евентуалните писмени документи ќе стигнат на правилната адреса. Напротив, податоците во здравствената документација што го опишуваат развојот на болеста и ефективност на лекувањето исто така треба да бидат ажурирани, но не е потребно да се поправаат, бидејќи е јасно дека здравствената состојба на пациентот се менува со текот на времето и со поправки би се изгубиле важни информации.

д) чувани во форма што овозможува идентификација на субјектот на личните податоци, не подолго од времето што е потребно за исполнување на целите поради кои податоците се собрани

Времетраењето на чувањето на личните податоци во збирката станува чест предмет на дискусии и спорови. Разбирлив е интересот на оние што сакаат еднаш добиените лични податоци да ги чуваат колку што е

можно подолго. Но, долгорочното чување на личните податоци може да има негативни последици на приватноста на луѓето. Затоа, секогаш треба да се определи времетраењето на чувањето на податоците со оглед на целта поради која се собрани. Така, на пример, личните податоци, собрани во врска со некоја наградна игра во маркетингот, не е потребно да се чуваат подолго отколку што трае наградната игра. Од друга страна, пак, чувањето на податоците во здравствената документација за здравствената состојба на пациентот, за неговите здравствени проблеми, лекувањето, индикацијата на лековите потребно е да бидат чувани во текот на целиот живот на пациентот. Ваквото времетраење е со сигурност во согласност со целта за која здравствената документација била собрана.

Директива на европскиот Парламент и на Советот 95/46/ЕС за заштита на физички лица во врска со обработката на личните податоци и за слободниот проток на овие податоци

Од 1 јануари 1999, актите на европската заедница за заштита на физички лица при обработка на личните податоци и при слободниот проток на ваквите податоци се применуваат во однос на институциите основани од Договорот од Амстердам. Заштитата на личните податоци така стана дел од Договорот за основањето на европската заедница и на тој начин е компонента на примарно право. Во 1995 година беше усвоена **Директивата на европскиот Парламент и на Советот бр.95/46/ЕС за заштита на физички лица во врска со обработката на личните податоци и за слободниот проток на таквите податоци** (Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data). Државите-членки на ЕУ мораа да ги вклопат нејзините решенија и принципи во својот правен поредок во рок од три години од нејзиното усвојување. Директивата на

Македонскиот Закон за заштита на личните податоци донесен во 2004 година, постави законска рамка за заштита на личните податоци, но системот беше оставен да виси во воздух бидејќи Законот стапува на сила дури во декември 2007 година. Во меѓувреме, самото поставување на законската рамка не повлијае имателите на информации да го променат својот досегашен однос кон личните податоци на граѓаните.

Поради тоа, во иницијалниот период, **Метаморфозис ќе спроведе** проценка на практиките и процедурите на институциите при постапувањето со лични податоци. За таа цел од страна на интердисциплинарна работна група ќе биде развиена специјална методологија. Проценката ќе послужи како основна студија за развој на понатамошни проектни активности. Дополнително ќе биде спроведена и кампања за подигање на јавната свест, насочена и кон граѓаните, но и кон имателите на информации.

тој начин стана правен пропис, со кој мораат да ги хармонизираат своите национални прописи, не само државите-членки на туку и земјите-кандидати што побарале членство во ЕУ.

Кога ја подготвувала Директивата за заштита на физички лица во однос на обработката на личните податоци и за слободниот проток на овие податоци, Европската комисија се раководела од Конвенцијата бр. 108. Но, некои од принципите за заштита на податоците се проширени и прецизирани на начин подобро да одговараат за решавање на оваа проблематика во европската заедница, но, исто така, вклучени се и други аспекти од проблематиката на заштитата на приватноста на физичките лица во современото општество. Во преамбулата на Директивата, меѓу останатото се констатира дека системите на обработка на податоците им служат на луѓето, без оглед на државјанство или живеалиште, и мораат да бидат осигурени основните права и слободи на овие луѓе, особено правото на приватност.

Како контролорите (водители на збирки) да бидат сигурни дека ја почитуваат заштита на личните податоци на граѓаните?

Подолу е даден краток преглед преку кој секој контролор (водител на збирка на лични податоци) може да направи брз тест дали планираната обработка на личните податоци на граѓаните е во согласност со принципите на заштитата на податоците. Треба да се има на ум дека дури и доколку одговорот на сите подолу наведени прашања е „ДА“, не значи нужно дека Законот за заштита на личните податоци е целосно испочитуван, затоа што во некои случаи можно е да е потребна дополнителна консултација со правник, но секако значи дека сте на добар пат како контролор.

Дали навистина ми требаат овие информации за секој поединец?

Дали знам за што ќе ги искористам тие информации?

Дали луѓето, чии податоци јас ги чувам знаат дека истите ги имам, и дали е веројатно дека тие ќе можат да разберат за каква цел ќе ги користам?

Дали доколку биде побарано од мене да пренесам некоја информација за било кој поединец, тој или таа

нема да имаат против таа информација да биде споделена?

Дали сум задоволен од нивото на безбедност на чување на информацијата, без оглед дали е тоа на компјутер или на хартија?

Дали доколку такви информации се наоѓаат на интернет-страница сум сигурен дека страницата е доволно обезбедена?

Дали пристапот до овие информации е ограничен само на оние лица кои навистина треба да ги знаат?

Дали сум сигурен дека сите информации што ги имам се точни и ажурирани?

Дали ги бришам или ги уништувам личните податоци штом веќе немам потреба за нивно користење?

Дали имам организирано соодветни обуки за моите вработени, во врска со содржината на Законот за заштита на лични податоци и дали тие знаат за потребата од негово почитување?

Дали за кое било прашање треба да се консултирам со Дирекцијата?

Повелба за основните човекови права на Европската Унија

Повелбата за основните човекови права на Европската Унија (Charter of Fundamental Rights of the European Union) беше објавена на 7 декември 2000 во Ница; таа е збир на основните човечки вредности на Унијата. Нејзината цел е искажана во Преамбулата: „Сознавајќи го своето духовно и морално богатство, Унијата се заснова на неразделни и општо важечки вредности на човечкото достоинство, слобода, рамноправност и солидарност; се потпира на принципите на демократија и правна држава. Човекот го става во центарот на своите интереси и активности со тоа што воведува државјанство на Унијата и оформува простор на слобода, безбедност и правда.“ Повелбата ја засилува заштитата на човековите права во светлината на промените во општеството и на развојот во социјалната, научната и во технолошката област и ги прави овие права повидливи. Заштитата на приватниот и семејниот живот и заштитата на личните податоци се регулирани со член 7 и 8:

Член 7

Почитување на семејниот и приватниот живот

Секој човек има право на почитување на својот приватен и семеен живот, дом и преписка или други видови комуникација.

Член 8

Заштита на податоците од личен карактер

1. Секој човек има право на заштита на податоците од личен карактер што се однесуваат на него.
2. Со ваквите податоци мора да се постапува чесно, само за точно одредени цели и врз основа на дозвола на соодветното лице или врз основа на друга легитимна причина опишана во законот. Секој човек има право на пристап кон податоците собрани за него и има право да ги прецизира.
3. Почитувањето на овие правила подлежи на контрола на независната власт.

Модерните технологии и заштита на приватноста

Во втората половина на 20 век се случува револуционерен развој на техниката за обработка на

информации, вклучувајќи ги и информациите со звук и со слика. Денешната техника овозможува обработка на огромни количества информации, нивно запишување на технички медиуми, пренесување со огромна брзина од едниот крај на светот до друг. Напредокот во таа област му донесе на човештвото досега невидени можности за работа со информации. Денешните компјутери имаат огромен капацитет на меморија, тие се неверојатно брзи и во врска со други технички средства може да прават операции со информациите, што пред неколку години изгледаа како научна фантастика. Истото важи и во областа на телекомуникациите и за пренесувањето податоци. Поврзувањето на милиони компјутери во мрежата на Интернет овозможува во практиката да добиете каква било информација во дел од секундата. Минимизирањето на мемориските медиуми овозможи да се зачуваат бази на податоци од голем размер (на пример, регистар на пациентите на цела болница) на мала површина на медиумот (на пример ЦД-РОМ).

Различните можности на примена на компјутерската и телекомуникациската техника допираат на различен начин и до приватниот живот на луѓето – од една страна тие можат да ја чуваат приватноста, а од друга страна можат негативно да влијаат врз неа и да навлегуваат во неа. Во средината на 90-тите години на минатиот век почна да се користи терминот **„технологиите што ја унапредуваат заштитата на приватноста“** – Privacy Enhancing Technology (PET). Станува збор за можностите да се користат новите технологии во полза на заштитата на приватниот и личен живот на луѓето. Во сегашно време PET го дефинираме како креативно користење технологии за решавање на потребите за заштита на приватноста на субјектите во трговската, маркетиншката и во други сфери. Многу од примените на современите технологии се неутрални кон заштитата на приватноста, но сè повеќе расте бројот на технолошки и технички апликации кои сериозно допираат до приватноста на луѓето и може да атакуваат крајно агресивно на приватноста. Заштитниците на човековите права и на приватноста се обидуваат да изнаоѓаат рамнотежа меѓу предностите и можностите што ги нудат модерните технологии и правото на лицата на заштита на приватниот и семеен живот. Компјутерската техника, телекомуникациските средства, мобилните телефони

Кои се правата на граѓаните во поглед на заштитата на личните податоци?

- Како да се пристапи до информациите – како граѓанин имате право да дознаете кои информации за Вас се чуваат во компјутерски или регистри во хартија, како што се, на пример, медицински регистри, бази на податоци што се чуваат од страна на разни јавни, финансиски или други институции.
- Промена на информациите – имате право да побарате водителот на збирки на лични податоци (контролорот) да поправи, блокира, отстрани или да уништи детали поврзани со Вас, доколку се тие неточни или доколку содржат изразување на мислење, кое е базирано на неточни информации.
- Барање за престанок на обработка на податоци – може да побарате кој било водител на збирки на лични податоци да не обработува податоци што се однесуваат на Вас, а чија обработка Ви предизвикува сериозни неосновани повреди или растројство. Но, треба да имате на ум дека контролорите не се секогаш обврзани да постапат по ова Ваше барање.
- Оневозможување директен маркетинг – водителот на збирки на податоци е обврзан да не обработува податоци за Вас, со цел директен маркетинг доколку го побарате тоа од него. На пример, имате право да сопнете добивање електронска пошта која не сакате да ја примате.
- Оневозможување автоматизирано носење одлуки – ова значи дека можете да се спротивставите на носење на каква било одлука за Вас, доколку истата е донесена врз автоматизирана основа, без каква било вклученост на човечки елемент во одлучувањето.
- Претставка до Дирекцијата за заштита на лични податоци – можете да поднесете претставка до Дирекцијата за заштита на лични податоци со барање да изврши контрола врз законитоста на обработката на податоци што се однесуваат на Вас од страна на кого било.

или интернетот, денеска се секојдневен дел од животот на луѓето, било во текот на работата или во приватниот дел од денот. Поврзувањето кон мрежата на Интернет е нешто што речиси се подразбира не само во поголемиот број државни или приватни институции, туку и во домаќинствата. Сè повеќе се користат и други технички средства што овозможуваат обработка на информации. Мобилната комуникација, чип-картичките, обработката на бар-кодовите, џебните компјутери, платежните картички, пренесувањето видеоинформации и ред други технички пронајдоци, ја олеснуваат работата со информациите во најразлични области.

Во повеќето случаи, овие технички средства ги прифаќаат како одлични помошни средства што ни ја олеснуваат работата и ни овозможуваат обработка на информации во полза на луѓето, но за да можеме совршено и безбедно да ја користиме компјутерската, комуникациската и другата техника за обработка на информации, треба да бидеме свесни и за нејзините негативни страни. Особено за фактот дека оваа техника лесно овозможува пристап кон информациите на неовластени лица. Примената на модерните елементи на компјутерската и комуникациската техника и технологија неизоставно бара преземање соодветни безбедносни мерки.

Еден од најголемите ризици за повреда на правата на приватноста претставуваат минијатурните технички мемориски медиуми за собирање информации. Таков медиум лесно може да биде посредник за неовластен пристап до информации. Кражбата на таков медиум е релативно едноставна, во случај ако не бидат применети соодветни мерки за заштита. Општите безбедносни рамки при секоја примена на компјутерска и телекомуникациска техника ги вклучуваат следните делови:

Технолошка и апликациска безбедност – сигурноста на функциите, техничкото решение, квалитетот на употребените компоненти на системот, отпорноста кон дефекти и оштетување. Во одделните апликации би требало сите компоненти да бидат сигурни со цел да не дојде до загуба на информации, до нивни несакани промени или до оштетување. Овој дел на општите безбедносни рамки претежно го осигуруваат самите производители на одделните компоненти на системот. Технолошката безбедност се создава од квалитетот на технолошкиот процес на производство, од изборот на сигурна компјутерска техника, комуникациска инфраструктура и други технички елементи.

Законска допуштеност - означува дека примената и употребата на модерните средства за обработка на информации е во согласност со правните прописи. Сите податоци се обработуваат на начин што не ги засега правата на поединците, не се обработуваат на нивна штета, односно податоците се обработуваат во согласност со законите за заштита на личните податоци и со други закони што го регулираат правото на заштита на приватноста и човечкото достоинство.

Етичка допуштеност - означува дека средствата на компјутерската и телекомуникациска техника нема да бидат во расчекор со нормите на пристojност, човечко достоинство и со чесното однесување. Лицата, чии лични податоци се обработуваат мораат да имаат сигурност дека со нивната обработка не се создаваат ризици во врска со нивното право на заштита на основните права и слободи.

Работа на овластени лица – означува дека е потребно со сигурност да се обезбеди работата со опремата за обработка на личните податоци да ја вршат само овластени лица, доволно стручно обучени, во насока да ги познаваат ризиците и последиците што произлегуваат од нарушувањето на личната приватност. Почитувањето на сите принципи за безбедна работа со информациите со помош на компјутерската, телекомуникациската и друга техника е основна претпоставка за заштита од противправно однесување и од последиците на можните казни според законите.

Корисни веб-сајтови за повеќе информации

www.dzlp.gov.mk

Дирекција за заштита на личните податоци на РМ

edps.europa.eu

Европски надзорен орган за заштита на личните податоци

ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy

Европска комисија

www.privacyinternational.org

Privacy International

www.edri.org

Европски дигитални права

www.privacy.org

Privacy.org (вести и информации за приватност)

www.epic.org

Electronic Privacy International Center

www.privacyexchange.org

Privacy Exchange

www.ceecprivacy.org

Заштита на приватноста, мрежа на земјите од Централна, Источна Европа, балтичките земји и земјите од Балканот

www.oecd.org/sti/security-privacy

Организација за економска соработка и развој

www.unhcr.ch/hchr_un.htm

Обединети нации, Центар за човекови права

www.eff.org

Electronic Frontier Foundation

www.statewatch.org

Statewatch

Автор на текстот: д-р Карел Неувирт

Д-р Неувирт ја вршеше функцијата претседател на Канцеларијата за заштита на лични податоци на Чешката Република од 2000 до 2005 г.

Од 1995 г. д-р Неувирт е чешки претставник во експертската група за заштита на лични податоци при Советот на Европа во Стразбур, а од 2002 година е и нејзин потпретседател. Во 2003 г. е избран за прв потпретседател на Консултативниот комитет при Советот на Европа, највисоко тело за заштита на лични податоци при оваа институција.

Лектура: Маја Катарова

Графичка обработка: Николче Мицкоски

Авторот и Фондацијата Метаморфозис ги задржуваат авторските права врз текстовите објавени во овој водич. (Македонско издание: јануари 2007)

Фондација за одржливи информатички решенија

Метаморфозис е независна, непартиска и непрофитна фондација со седиште во Скопје, Република Македонија. Нејзини главни цели се развој на демократијата и просперитет преку промоција на економија базирана на знаење и информациско општество.

Адреса за контакт: Фондација Метаморфозис
ул. „Наум Наумовски - Борче“ 88-а
1000 Скопје, Македонија

телефон: +389 2 3109 325

факс: +389 2 3225 206

ел. пошта: info@metamorphosis.org.mk

веб-сајт: www.metamorphosis.org.mk

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

342.737/.739

НЕУВИРТ, Карел

Приватноста како основно човеково право / Карел Неувирт. - Скопје : Фондација

Метаморфозис, 2007. - [8] стр. - (Водич за ИКТ на Метаморфозис ; бр. 3)

ISBN 978-9989-2451-7-6

а) Право на приватност

COBISS.MK-ID 68139786